

Comisia Istorie și Studii Culturale

Conf. univ. dr. Laura Stanciu

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Facultatea de Istorie și Filologie/Departamentul de Istorie, Arheologie și Muzeologie

Abstract (*Relația Stat - Biserică și identitatea greco - catolicilor din Transilvania, sec. XVIII-XIX*) Teza mea se bazează pe studiul aprofundat al arhivelor dar reflectă, totodată, performanțele înregistrate de istoriografia românească despre formarea și consolidarea identității greco-catolice în Transilvania.

La 1700, românii ardeleni vedeau în catolicism posibilitatea *ieșirii din minorat*, recunoașterea lor ca națiune asemeni comunităților conlocuitoare ale Transilvaniei, depășirea statutului de tolerat pe care-l aveau în țară, prin recunoașterea confesiunii lor între religiile recepte ale țării. În ochii românilor, catolicismul era calea spre emancipare, spre progres, prin deschiderea posibilității de a frecventa sistemului școlar catolic de învățământ. Din punct de vedere spiritual, românii și-au asumat, prin unirea cu Roma, poziția de mediatori culturali între Răsărit și Apus. A fost rolul pe care l-au onorat în epoca pe care noi o discutăm. În toată această perioadă, clerul român unit a păstrat tradiția credinței lor, dar a dezvoltat un real interes pentru cunoașterea nu numai a Bisericii Catolice, ci și a culturii și civilizației apusene. Preocuparea mea a fost să înțeleg 1. cum s-a orientat elita locală prin ideile Reformei catolice; 2. în relație cu Statul, cum s-a orientat Biserică pe drumul care ducea, inevitabil, la *Aufklärung*; 3. efectele raportului dintre Stat și Biserică (Viena, Roma, Esztergom și Blaj) asupra modernizării societății românești ardeleni.

Prezint și cercetez texte și mărturii documentare din epoca modernă care ne permit nouă, astăzi, să vedem ce a însemnat religia pentru românii ardeleni. Am încercat să prezint relația oamenilor cu religia în Transilvania, privită ca principală forță mobilizantă a vremii, într-o perioadă de acerbă dispută interconfesională în mediul românesc ardelean. Am privit religia ca principală resursă a identității naționale și am analizat aportul religiei la construirea solidarităților confesionale. M-a interesat relația dintre textele religioase și modernizarea societății, așa cum s-a conturat și manifestat această schimbare și o putem noi identifica în atitudinea și mentalitatea oamenilor. Intransigența controverselor teologice, apoi felul în care discursul noii teologii unite a reușit să provoace criza conștiinței tradiționale și a forțat-o să se integreze în conștiința modernă, deconspiră faptul că elemente ale conștiinței moderne se întindeau treptat și în acest spațiu european. Am ales să mă concentrez asupra problematicii sinodalității ca expresie a identității confesionale, iar faptul că analiza s-a întins pe durata a două secole (XVIII și XIX) a condus spre concluzii relevante. Acestea au evidențiat, pe de o parte capacitatea normativă a sinoadelor demonstrând voința lor de modernizare socială. Pe de altă parte, deciziile sinodale luate prin dezbatere și consens, până la urmă, au ilustrat dimensiunea socială a credinței. Privite din perspectiva relației Reformă catolică - *Aufklärung*, reglementările sinodale formulate constant și coerent dovedesc succesul înregistrat de principiile Reformei catolice în Biserica Română Unită din Transilvania.

În ochii habsburgilor, la 1700, unirea religioasă era cea care deschidea calea catolicizării românilor și avea drept miză stabilizarea noii provincii intrate în cuprinsul Imperiului Habsburgic. Unirea românilor cu Biserica Romei însemna extinderea autorității Vienei în Transilvania, în detrimentul Stărilor dominante. Prin catolicism se deschidea accesul românilor la structurile instituționale stabile ale Principatului. Românii puteau deveni, astfel, principala forță de anihilare în fața puterii acumulate de celelalte comunități ardeleni privilegiate din punct de vedere

social și confesional, care formau Dieta țării (maghiarii - catolici și reformați, sașii - luterani, și secuii - în majoritate catolici).

În contextul complex menționat, în care se amalgamau interese politice și confesionale, factori externi și interni, uneori cu interese și motivații contradictorii, am încercat să surprindem momentele în care, și în Transilvania, se schimbau principiile care stăteau la baza guvernării. Expresie a politicii practice a conducătorilor Imperiului Habsburgic, cercetarea mea surprinde perioada de tranziție și în Transilvania, de la absolutismul confesional la absolutismul luminat. Semn de ireversibilă modernitate, pe fondul unui regres al optimismului inițial al Vienei, politica reformatoare a Mariei Tereza exprima însă limitele absolutismului luminat și arăta cât de departe erau reformele tereziene de *Aufklärung*. În același timp, nu putem să nu recunoaștem politica reformatoare pragmatică a Vienei, adaptată realităților din Transilvania. Izvoarele analizate au dovedit că ideile iluministe nu pătrunseseră încă în mediul rural românesc, unde religia continua să rămână tradițională și intransigentă. Este un aspect al modernității ardelenene care poate genera teme atractive de cercetare în continuare cu un potențial ridicat.

Vulnerabilitatea individului aflat între tradiție (normă) și presiunea exterioară (Roma, Esztergom, Vienei) sau cum a influențat contextul socio-politic și factorii externi construirea identității confesionale unite în Transilvania, pot naște în continuare cercetări productive. Posibile piste de analiză și interpretare bazate pe un material arhivistic, necercetat încă, ne stau la dispoziție. Avem în lucru editarea unui volum de documente împreună cu Keith Hitchins și Attila Varga, pe ideea valorificării celor peste 100 de *documente privind relația Scaunului primațial de Esztergom cu Biserica Greco - Catholică din Transilvania* (secolele XVIII-XIX) depistate în arhivele de la Esztergom și Alba Iulia.

Împreună cu Alin Mihai Gherman avem două proiecte editoriale care ilustrează rolul bisericii în modernizarea societății rurale românești. Primul, în curs de finalizare, este o ediție critică după cea mai reprezentativă lucrare a *Aufklärung*-ului românesc din Transilvania, și anume *Predichele* lui Petru Maior. În al doilea proiect, ne-am propus valorificarea dosarelor proceselor informative redactate în vederea numirii de către Roma a episcopilor români uniți, dosare extrem de puțin investigate, care se păstrează la *Archivio Segreto Vaticano*. Este o cercetare în acord cu tendințele europene în domeniu și care își propune să înțeleagă dinamica raportului dintre Reforma Catholică și *Aufklärung* dintr-o perspectivă neinvestigată până acum în istoriografia română și pe care o considerăm deosebit de utilă și atractivă. Mă refer la felul în care a fost ilustrat idealul de episcop posttridentin în Biserica Română din Transilvania, dar și relația dintre liderul Bisericii și evoluția identității confesionale; în paralel ne-ar ajuta să ne lămurim asupra consolidării progresive a identității ecleziale unite din Ardeal.